

*Відгук отримано
14.03.2021.
Голова спец. вченої ради
ДФ 64.031.009
П. Шевченко*

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.051.009
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків

ВІДГУК

офіційного опонента, декана факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
доктора філологічних наук, професора Осовської Ірини Миколаївни
на дисертацію Бучиної Катерини Володимирівни
«Німецькомовна фольклорна бувальщина: когнітивно-дискурсивний підхід»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 – Гуманітарні науки зі спеціальності 035 – Філологія

На сучасному етапі розвитку лінгвістики, що характеризується когнітивно-дискурсивними рамками фокусування на феноменах дійсності, одним із привабливих об'єктів постає фольклорний текст, що як виток літературного, розкриває особливий сюжет, образи, лексичний матеріал тощо. Розглянутий з такого ракурсу, він поступово знаходить свою дискурсивно-когнітивно-комунікативну інтерпретацію. Саме такою орієнтацією на встановлення когнітивно-дискурсивних характеристик німецькомовних бувальщин, зокрема когнітивно-семантичних особливостей актуалізації ключових текстових концептів і лінгвопрагматичних властивостей мовленнєвих актів та імплікатур дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини, а загалом на пошук мовних проявів німецькомовної картини світу в дискурсі фольклорної бувальщини і визначається рецензована дисертація. У вибудовуванні власної концепції дослідження авторка послуговується власною методикою, цілком задовольняючи найсучасніші вимоги, що їх висуває лінгвістика до науковця XXI століття.

Бувальщина як різновид фольклорного тексту кілька століть привертала увагу цілої плеяди дослідників (С. В. Гладь, В. В. Дмитрієва, К. П. Єсипович, В. А. Єфименко, А. Ж. Греймас, Н. С. Колесник, К. Леві-Стросс, Є. М. Мелетинський, Ю. В. Мер'ємова,

С. Ю. Неклюдов, А. І. Нікіфоров, С. В. Онисенко, О. С. Панкратьєва, Л. С. Піхтовнікова, О. О. Потебня, В. Я. Пропп, Т. Себеок, С. І. Сотникова, Дж. Р. Толкін, Р. О. Якобсон та ін.), усвідомлюючись не лише як продукт мовно-креативної діяльності етносу, а й, насамперед, як підґрунтя розуміння множини етноспецифічних рис та уявлень.

Дисертація К. В. Бучіної, продовжуючи науковий пошук у просторі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичних досліджень, трактує німецькомовну фольклорну бувальщину з лінгвокультурних, лінгвокогнітивних та лінгвопрагматичних позицій як різновид фольклорного дискурсу, що передбачає встановлення його мовного, когнітивного і комунікативного аспектів.

Відтак, **актуальність** дослідження зумовлена тим, що його проблематика суголосна з множиною сучасних антропоцентрично зорієнтованих лінгвістичних досліджень, спрямованих на виявлення взаємодії мови, мовлення і мислення в дискурсі, та загальним спрямуванням сучасної фольклористики на дослідження фольклорного тексту в лінгвокогнітивному та лінгвопрагматичному вимірах.

Наукова новизна роботи полягає у реконструкції концептосистеми дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини і систематизації засобів актуалізації ключових концептів, характеристиці основних іллокутивних типів мовленнєвих актів, з'ясуванні закономірностей функціонування лексико-граматичних і стилістичних засобів як тригерів імплікатур у дискурсі німецькомовної фольклорної бувальщини.

Дисертантка послідовно вирішує цілу низку різнопланових за спрямуванням **завдань**, об'єднаних спільною **метою** – встановити когнітивно-дискурсивні характеристики німецькомовних бувальщин, зокрема когнітивно-семантичні особливості актуалізації ключових текстових концептів і лінгвопрагматичні властивості мовленнєвих актів та імплікатур дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини.

Наукові положення та висновки, що містяться в роботі, **достатньо обґрунтовані та аргументовані**. Це підтверджується як солідною науковою джерельною базою, опрацьованою дослідницею (315 позицій, з яких 77 іноземними мовами), що засвідчує її широкий науковий кругозір та обізнаність у досліджуваній галузі, так і об'ємним емпіричним матеріалом дослідження, сформованим 1019 фольклорними бувальщинами, зібраними методом суцільної вибірки з наявних збірок загальним обсягом близько 1400 сторінок. Авторкою сформована адекватна методика аналізу досліджуваного явища, що

включає логічне поєднання палітри методів лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики, лінгвостилістики, лексичної і синтаксичної семантики у поєднанні із загальнонауковими й філологічними методами.

Публікації **пропорційно й повно** висвітлюють зміст трьох розділів дисертації.

Структура дисертації відзначається чіткістю і логічністю. У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження німецькомовної бувальщини у когнітивно-дискурсивному аспекті» дисертантка робить перший крок до досягнення поставленої мети, послідовно відслідковуючи еволюцію досліджень феномену. Новаторською є репрезентація фольклорної бувальщини як виду дискурсу та намагання інтерпретувати його з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики як мисленнєво-мовленнєву взаємодію колективного автора фольклорного тексту та реципієнта / інтерпретатора за посередництвом цього тексту, що відображається у логічному викладі теоретико-методологічних засад дослідження. Варто наголосити, що, вміло презентуючи еволюцію тематичних досліджень, дисертантка засвідчує опанування значного обсягу теоретичного матеріалу, ознайомлення з широкою джерельною базою та особистісні інтерпретаційно-аналітичні здібності.

Тут же визначено методологічну базу і розроблено методика аналізу досліджуваного явища, яка базується на методологічних засадах когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики та передбачає застосування низки методів лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики, лінгвостилістики, лексичної і синтаксичної семантики у поєднанні із загальнонауковими й філологічними методами, на яких ґрунтується трьохетапна методика аналізу когнітивно-семантичних і лінгвопрагматичних властивостей дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини. Попри широке розмаїття застосованих методів, покроковість пояснення дій автора на шляху її наукового пошуку є логічною і доступною для сприйняття.

Другий розділ «Когнітивно-семантичні характеристики дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини» презентує спробу авторки реконструювати когнітивне підґрунтя – дискурсивну конфігурацію регулярних концептів, а також палітру їхніх актуалізаторів і характерних мовних засобів бувальщини – антропонімів, евфемізмів, топонімів, засобів образності, вираження категорії часу і спонування.

Логічним постає перехід до **третього розділу** «Лінгвопрагматичні характеристики дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини», де авторка виявляє лінгвістичну ерудицію в інтерпретації комунікативного виміру дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини з акцентуванням лінгвопрагматичних особливостей реалізованих мовленнєвих актів (асертивів та директивів) і актуалізованих імплікатур (конвенціоналізованих та дискурсивних, що генеруються мовними тригерами).

Усі зазначені вище формальні і змістовні аспекти дозволяють кваліфікувати дисертацію К. В. Бучіної як самостійне та компетентне лінгвістичне дослідження, що відповідає сучасному рівню наукових знань. Водночас дисертація не позбавлена положень, що можуть слугувати підґрунтям **дискусії**.

1. Насамперед, певні міркування викликає авторське визначення ключового терміну «дискурс німецькомовної фольклорної бувальщини», під яким розуміється «різновид фольклорного дискурсу, який становить мисленнєвомовленнєву взаємодію колективного автора фольклорного тексту та реципієнта / інтерпретатора за посередництвом цього тексту» (с. 50). Подане визначення видається занадто узагальненим, неспецифікованим та, очевидно, потребує уточнення зазначенням «німецькомовності» та виду фольклорного тексту – бувальщини, а отже, мало б в остаточному варіанті бути оформлено, як «різновид **німецькомовного** фольклорного дискурсу, який становить мисленнєвомовленнєву взаємодію колективного автора фольклорного тексту **бувальщини** та реципієнта / інтерпретатора за посередництвом цього тексту».

2. Повністю підтримуючи авторку в доцільності у процесі дослідження когнітивного виміру дискурсу німецькомовної фольклорної бувальщини описати його концептосистему – дискурсивну конфігурацію концептів, не можемо погодитись із тим, що «жанротвірні ознаки текстів визначають дискурсивну конфігурацію концептів» (с. 86). Каркасна структура, яка постає при такому тлумаченні, не зовсім описує специфічне ментальне підґрунтя саме німецькомовної бувальщини, а радше презентує її глобальні риси, можливо фреймову структуру. Національну-культурну ж специфіку фольклорної картини світу німецької нації, на наше переконання, демонструють саме одиниці найнижчого рівня – катаконцепти (TEUFEL, JUNGFRAU, HEILIGER, MEERWEISS, HEXE, ERDMANN, SPUK, BLITZ, GEHORSAMKEIT та ін.), які втілюють знання про особливості саме

німецькомовної фольклорної бувальщини.

3. Виникає питання й до процесу дослідження – методики виокремлення ключових текстових концептів (с. 70, 86, 103-129). По-перше, нечітко окреслений їхній статус, адже у тексті вони називаються ще й доменами (с. 3, 103, 136, 153), макроконцептами (с. 92), мегаконцептами (с. 103). По-друге, незрозуміло, як вони встановлюються та відокремлюються від інших, адже пояснення «ключове слово – основний репрезентант концепту в тексті /... / Саме за ключовими словами визначаються текстові концепти /... / Ключові слова мають тенденцію розташовуватися у сильних позиціях тексту, зокрема на початку тексту і у заголовку» (с. 88) залишає незрозумілою межу між «ключовим» і «неключовим» словом. Вочевидь, до розмежування «ключових» та «неключових» концептів застосовувались кількісні критерії, але як їх використовували, – пояснено нечітко. Та й загалом в описі методики проведення кількісних підрахунків наводиться як останній – третій – етап дослідження, хоча цей метод супроводжує весь хід дослідження, застосовуючись майже на кожному його кроці.

4. На с. 6 йдеться про «пресупозиційний фонд представника німецької культурної спільноти», намагання репрезентувати один з сегментів якого (фольклорну картину світу) фактично й здійснюється у певних розділах дисертації. Виникає питання, чи маємо ми підстави говорити про спільність цього фонду для всіх німецькомовних територій, чи виокремлюються його види / варіанти для представників німецьких, австрійських, швейцарських та інших, дрібніших німецькомовних етносів і чи не потребує, в такому разі, назва дисертації уточнення територіальної специфіки досліджуваного явища?

5. Попри загалом адекватний академічний стиль викладу результатів дисертаційного дослідження, прикро, що авторці не вдалося уникнути деяких очевидно сумнівних тверджень на кшталт: «вітчизняні дослідники ... Гальперін І. Р.» (с. 51, 54) (очевидно, йдеться про видатного російського мовознавця); «картина світу німецькомовної фольклорної бувальщини» (с. 66, 211) (напевно, авторка має на увазі картину світу, відображену в німецькомовній фольклорній бувальщині); «дискурсивна конфігурація концептів як підсистема концептополя» (с. 57) (йдеться, очевидно, про дискурсивну конфігурацію концептів як підсистему концептосфери); «підґрунтям для виникнення дискурсивних конфігурацій концептів є концептополя у конкретному

дискурсі» (с. 72) (напевно, тут невдало використано слово *підґрунтя*, бо йдеться власне про матеріал для виникнення дискурсивних конфігурацій концептів); «картина світу НФБ складається з ментальних одиниць двох типів: метактонів та автохтонів» (с. 103) (якщо слідувати усталеній класифікації концептів, то в цьому переліку втрачені аллохтони – нетипові та малоймовірні кванти знань з інших систем, що, все ж, присутні у будь-якому дискурсі).

Вважаємо за доцільне наголосити на загальній позитивній оцінці роботи й підкреслити, що висловлені зауваження не стосуються її принципових концептуальних положень. Як і всяке добротне наукове дослідження, дисертація К. В. Бучіної не вичерпує теми, а позначає шляхи подальшого руху наукової думки.

Дисертація К. В. Бучіної за структурою і змістом відповідає встановленим вимогам, не містить текстових запозичень. **Порушень академічної доброчесності не виявлено.**

На підставі ретельного аналізу дисертації та основних публікацій вважаємо, що дисертація «Німецькомовна фольклорна бувальщина: когнітивно-дискурсивний підхід» відповідає спеціальності 035 Філологія, задовольняє вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., а її авторка, Бучіна Катерина Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки зі спеціальності 035 – Філологія.

Доктор філологічних наук, професор,
декан факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

І. М. Осовська

